

קריאת מגילה בשבת

הקדמה:

בחג הפורים ניכרת גבורתה של אסתר המלכה, שמסרה נפשה עבור עם ישראל. כאז כן היום: חיילי ישראל הגיבורים מוסרים נפשם עבור עם ישראל. ויהי רצון שה' יתברך יעשה לנו נפלאות כבימים ההם - בזמן הזה.

שאלה: האם מותר לקרוא מגילה מפלג המנחה של ערב פורים? כשפורים חל ביום ראשון (כמו השנה), האם חיילים שנדרשים להימנע מהדלקת תאורה, ולא יוכלו לקרוא במוצאי שבת, רשאים לקרוא את המגילה בשבת אחר פלג המנחה?

א. קריאת מגילה מפלג המנחה

רבי יהודה וחכמים נחלקו בזמנה של תפילת מנחה:

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כו עמוד ב:

מפני מה אמרו תפלת המנחה עד הערב? שהרי תמיד של בין הערבים קרב והולך עד הערב; רבי יהודה אומר: עד פלג המנחה, שהרי תמיד של בין הערבים קרב והולך עד פלג המנחה.

רבנו תם למד שלרבי יהודה מפלג המנחה מתחיל זמן קריאת שמע של ערבית:

רא"ש מסכת ברכות פרק א סימן א:

פירש ר"ת ז"ל דקריאת שמע של בית הכנסת עיקר. ומה שאנו קורין אותה בעוד יום - דקימא לן כרבי יהודה דאמר לקמן... תפלת המנחה עד פלג המנחה והוא שעה ורביע קודם הלילה. מכאן ואילך הוי לילה לענין (תפלת המנחה) והוא הדין לענין קריאת שמע.

אולם רוב הראשונים חלקו על רבנו תם:

טור אורח חיים סימן רלה:

נהי נמי שאין זמן תפלת המנחה כי אם עד פלג המנחה, היינו משום שהיא כנגד התמיד, וזמנה לא היה כי אם עד פלג המנחה, אבל לק"ש שתלו בזמן שכיבה - אין ראוי לקרות אז, שעדיין אינו זמן שכיבה.

❖ **מהו יסוד המחלוקת בין ר"ת לשאר הראשונים? מדוע לדעת**

ר"ת ניתן לקרוא ק"ש של ערבית כבר מפלג המנחה?

תרומת הדשן סמך על רבינו תם והקל בקריאת המגילה קודם שקיעה במקום אונס קצת:

תרומת הדשן סימן קט:

מי שהוא אנוס קצת... יכול לשמוע קריאתה ויוצא בה מבעוד יום לאחר תפלת ערבית מפלג המנחה ואילך, דהיינו שעה ורביע קודם הלילה. דפסק רבינו תם בריש ברכות דקיימא לן דמזמן ההוא ואילך חשיבא לילה לענין ק"ש.

וכן פסק השלחן ערוך (סימן תרצב סעיף ד). אולם הפרי חדש חלק על כך נחרצות:

פרי חדש אורח חיים סימן תרצב סעיף ד:

דבריו דחויים מצד רוב הפוסקים שחלוקים עליו. והפסק האמיתי שזמן קריאת שמע הוא משעת צאת הכוכבים... וכל שכן במגילה דמפקינו לה מקרא, דכתיב: "ולילה ולא דומיה ל". ובפרק ב' דמגילה (כב:) אמרינן: 'הא קיימא לן דעד צאת הכוכבים לאו לילה הוא'. ולכן... אין לקרוא המגילה אלא משעת צאת הכוכבים, וכל שקרא קודם לכן לא עשה ולא כלום ובירך ברכות לבטלה.

למעשה, אחרונים רבים נטו להקל בקריאת מגילה מפלג המנחה:

באור הלכה סימן תרצב, סעיף ד ד"ה מפלג המנחה:

כמה אחרונים הליצו בעד המנהג הזה... ודעתם דאף שהמחמיר תבוא עליו ברכה, מכל מקום לענין חולה ומצטער שמיקל לקרות מבעוד יום קצת - יש לו על מי לסמוך. ואפשר, במקום שהדחק גדול, אף בצבור יש להקל לקרות אף שאין עדיין לילה גמורה.

❖ **כיצד יתמצו האחרונים את קושיית הפרי חדש?**

ב. קריאת מגילה בשבת

הגמרא אומרת שאין לקרוא מגילה בשבת:

תלמוד בבלי מסכת מגילה דף ד עמוד ב:

דכולי עלמא מיהא מגילה בשבת לא קרינן, מאי טעמא? אמר רבה: הכל חייבין בקריאת מגילה, ואין הכל בקיאים במקרא מגילה; גזירה שמא יטלנה בידו וילך אצל בקי ללמוד, ויעבירה ארבע אמות ברשות הרבים... רב יוסף אמר: מפני שעניניה של עניים נשואות במקרא מגילה.

והסביר רש"י:

רש"י מסכת מגילה דף ד עמוד ב:

ויעבירה ארבע אמות - ואפילו לן בשדה ומגילה בידו - יש לגזור על הדבר.

נשואות למקרא מגילה - לקבל מתנות האביונים, ואי אפשר בשבת.

❖ **האם רבה ורב יוסף נחלקו או שרב יוסף הוסיף טעם נוסף?**

התוספות הסבירו שרב יוסף מוסיף על דברי רבה:

תוספות מסכת מגילה דף ד עמוד ב:

ורב יוסף אמר מפני שעניניהם של עניים נשואות למקרא מגילה - על כורחך צריך לומר דרב יוסף לא פליג אטעמיה דרבה... מכל מקום קאמר הכא טעמא אחרנא, משום דאיכא נפקותא מיהא במקדש דליכא שבות, ואפילו הכי אסור משום האי סברא דקאמר רב יוסף.

כאשר פורים חל בשבת קוראים את המגילה ביום שישי:

תלמוד בבלי מסכת מגילה דף ה עמוד א:

אמר רב יהודה... משמיה דרב: פורים שחל להיות בשבת - ערב שבת זמנם. ערב שבת זמנם? והא שבת זמנם הוא? אלא לאו הכי קאמר: שלא בזמנם - כזמנם, מה זמנם אפילו ביחיד, אף שלא בזמנם - אפילו ביחיד!

הר"ן שאל מדוע מצות מילה מתקיימת בשבת ולא חוששים שישכח ויטלטל הסכין:

ר"ן על הרי"ף מסכת ראש השנה דף ח עמוד א:

ואם תאמר: מאי שנא הני דגזרינן ומאי שנא מילה דשריא בשבת ולא גזרינן שמא יעביר תינוק או אזמל ד' אמות ברה"ר? יש לומר: דהני שאני לפי שהכל טרודין בהם ולא מדכר חד אחבריה.

❖ **האם לפי הר"ן ניתן להקל בקריאה ביחידות בשבת?**

ג. קריאת מגילה מפלג המנחה בשבת

המגן אברהם למד שכשפורים חל ביום ראשון אין לקרוא מגילה מפלג המנחה:

מגן אברהם סימן תרצב ס"ק ו:

מפלג המנחה - נראה לי דאפילו בשבת מותר לעשות כן כשיש לו איזה אונס... אך יש לאסור דאין קורין המגילה בשבת.

החתם סופר התקשה בדבריו:

חתם סופר אורח חיים סימן תרפח סעיף ו:

וקצת צריך לעיין: מנא ליה דשייך הכא משום דרבה היכא דלא טרידא כולי עלמא כי אם האנושים והחולים, דמהאי טעמא לא גזרו על מילה בשבת להר"ן עיין שם, ואי משום דרב יוסף [מגילה שם] שעניניהם של עניים נשואות למקרא מגילה - לא שייך בהקדמה כל שהוא מפלג המנחה ולמעלה.

הברוך טעם יישב את דעת המגן אברהם:

הגהות ברוך טעם על המגן אברהם שם:

כיון שכבר גזרו חז"ל במגילה שלא יקראו בשבת - חלה הגזירה בלא פלוג.

❖ **חשוב: האם בכל מקום חכמים 'לא פלוג' בתקנתם? מה יסוד**

הסברה לומר שחכמים 'לא פלוג'?

יש שרצו להתיר ע"פ דיוק בשאילתות, שהסמך שני דינים שונים:

שאילתות פרשת ויקהל שאילתא סז:

חייב אדם לקרוא את המגילה בלילה ולשנותה ביום שנאמר: "למען יזמר כבוד ולא ידום", ואסור לקרוא את המגילה בשבת.

ודייק הנצי"ב:

העמק שאלה שם:

כבר נשנה לעיל (שצריך לשנותה ביום)... יש מקום לפרש שחזר ושנה משנה זו בשביל דסמך ליה: 'ואסור לקרא המגילה בשבת...' וגזירה זו אינה אלא משום קריאת המגילה דיום, דעל מצות הלילה לא גזרו, כמו שלא גזרו על מצה ומרור כאשר גזרו על לולב ושופר, אלא משום דבליילה אין דרך לצאת כל כך. וכן במה שכתב המג"א (תרצב, ס"ק ו) דבחל בראשון וקוראין בשל לילה בשבת מפלג המנחה - אסור. משום שאין קוראין מגילה בשבת - אינו מוכרח, דרק על של יום גזרו, שהכל חייבין אז, מה שאין כן בלילה, ולא גזרו אלא משום קריאת המגילה ביום.

❖ **כיצד מתמודד הנצי"ב עם דברי הברוך טעם?**

ד. האם חכמים עקרו את קריאת המגילה משבת?

לגבי קטן שהגדיל בפורים שחל בשבת, יש שכתבו שיקרא מגילה בשבת:

תורת חיים, הנהגות ופסקים, הלכה יג:

קטן שנעשה בר מצוה בשבת פורים המשולש - צריך לקרוא את המגילה בשבת.

והסביר טעמו:

שם, הערה יד:

בנידון דידן, כיון דהוי מילתא דלא שכיחא - לא גזרו ביה רבנן... אף לטעמא דרב יוסף במגילה (ד): דאין קורין בשבת מפני שעניניהם של עניים נשואות במקרא מגילה, כיון דלא שייך טעם זה לגבי קריאת הקטן - שוב שפיר צריך לקרוא בשבת.

החשק שלמה כתב שהלכה זו תלויה בשאלה האם חכמים עקרו את חובת הקריאה בשבת והעבירו אותה ליום שיש או שרק תקנו להימנע מלקרוא בשבת:

חשק שלמה מסכת מגילה דף ה עמוד א:

נפקא מינה לענין קטן שהגדיל ביום הפורים שחל בשבת: דאם ערב שבת זמנם - יצא בקריאה דאתמול שקרא משום מצות חינוך. אבל אי שבת זמנם הוא רק דחז"ל עקרו הקריאה מיום שבת, משום גזירה דשמא יעבירו, אפשר דלא יצא בקריאה דאתמול וצריך לקרות בשבת פעם שנית. ואיסור דרבנן 'שמא יעבירו' - לא שייך גביה, לדעת המפרשים דתירצו דמשום הכי לא גזרו במילה משום דהמצוה אינו מוטל רק על אדם אחד בלבד. ואולי דאפילו אם הוא (התקנה שלא לקרוא בשבת) מדרבנן, **מכל מקום** - כיון דרבנן עקרו הקריאה מיום השבת - תו **אינו מוטל על יום שבת שום חיוב קריאה** ועוד דכיון דגבי מגילה גזרו חז"ל משום שמא יעבירו - **חל הגזירה אף על יחיד** ולא דמי למילה דמעיקרא לא גזרו כלל.

❖ **האם החשק שלמה עולה בקנה אחד עם המגן אברהם? כיצד?**

למעשה, רוב האחרונים פסקו שחכמים הפקיעו את אפשרות הקריאה בשבת:

שו"ת יחווה דעת חלק א סימן צ:

היכא שהפקיעו חכמים המצוה משום גזירה, אף בדיעבד לא יצא... שמצות מקרא מגילה נעקרה לגמרי מאותו יום.

❖ **האם האחרונים פסקו כמגן אברהם?**

ה. קריאה בבין השמשות

התירו חכמים לעבור על איסורי מלאכה מדרבנן לצורך מצווה בבין השמשות של ערב שבת. המגן אברהם הסתפק בדיון בין השמשות של מוצאי שבת. משום כך פסק הפרי מגדים:

פרי מגדים אורח חיים משבצות זהב סימן תרצב ס"ק ג:

כשחל במוצאי שבת ויש הכרח ואונס גדול לקרוא בין השמשות, עיין מגן אברהם (סימן שמ"ב) (ש)הניח בצריך עיון: בין השמשות מוצאי שבת אם לא גזרינן שבות (מאחר) **דהוה איקבע איסורא**... ומגילה דברי קבלה יש לומר: **לא אמרינן ספק לקולא**.

אולם הבית מאיר חלק על המגן אברהם:

בית מאיר אורח חיים סימן שמב:

ויראה לי דהכא אף בין השמשות דמוצאי שבת נמי לא גזרו עליו בין השמשות וכסתמא דלישא: 'לא גזרו עליו בין השמשות'. שהרי רש"י ז"ל פירש... הטעם דלא גזרו דכיון דבין השמשות ספיקא הוא, ושבות דרבנן הוא - לא גזרו, רצה לומר: על פי הכלל: 'ספק דרבנן לקולא'.

❖ **כיצד הבית מאיר מתמודד עם חשש המגן אברהם ש'איקבע**

איסורא'?

וכך הורה למעשה הגר"י זילברשטיין:

חשוקי חמד מסכת מגילה דף ד עמוד ב:

מה הדין ברופא, הצריך לעשות ניתוח מיד במוצאי שבת, כשחל פורים ביום ראשון האם אפשר לקרוא את המגילה בבין השמשות בשבת? ...המשנ"ב הביא בשם הבית מאיר להקל אף בבין השמשות של מוצאי שבת.

ו. הלכה למעשה:

א. בשעת דחק, שחושש שלא יוכל לצאת ידי חובת קריאת

מגילה בלילה, אך באפשרותו לקרואה קודם לכן, ניתן להקדים לקרואה בברכה מפלג המנחה.

ב. השנה פורים חל ביום ראשון, על כן אין לקרוא את המגילה

קודם השקיעה בשבת, אולם במקום צורך ניתן לקרוא את

המגילה מהשקיעה ואילך.

